

Az alábbi írással Vadas Éva nénire emlékezünk, halálának első évfordulóján.

Éva

Megengedte, hogy így szólítsam, titokban örült is neki. Igazi nő volt, aki mesterien rejtegeti éveit számát. Figyelmeztettem, hogy a Biblia szerint a magas életkor Isten ajándéka, ami a szüleit tisztelő embernek jár, ezért inkább büszkélkedni kell vele, nem eltitkolni. Nem volt hatással rá. Nekem természetes volt ez a stílus, hiszen nagyjából egykorú volt legidősebb nővéremmel, így gond nélkül tudtam társalogni vele. Hozzájárult ehhez az a bő fél évszázadnyi ismeretség, amely 1952 januárjában vette kezdetét a Semmelweis utcai örmény kápolnában. Ő diszkrét szervezője volt annak a titokban megtartott országos lelkigyakorlatnak, amelyen Naszályi Emil elmélkedett, Rónay György, Bulányi György előadott és Endrey Mihály misézett. Igaz, hogy utána több mint 10 évig nem láttam őt, de tudtam róla. 1965 táján találkoztunk ismét egy György-napon, talán hármában, hiszen abban az időben nem volt kedvünk túl sokan összejönni egy lakásban. Pár év múlva, felbátorodásunk korában, megsűrösödtek találkozásaink, s a szaporodó feladatok egyre szorosabb munkakapcsolatba hoztak egymással.

Jelenben élő barátaink számára mindnyájan a múlt homályából lépünk elő. Egy adott pillanatban feltűnünk az ismeretség látóhatárán, és az idő közelít, megismertet minket egymással. A mai fiatalságnak ő volt az az alacsony, kissé hajlott, ősz nővér, aki táskájával kezében fáradhatatlanul rőtta a pesti utcákat, ott volt baráti találkozók, közösségi szentmiséken, nyári táborokon, akihez mindenki odafordulhatott, akit mindenki érdekelt, aki lehetősége szerint mindenkinek segített. Ő is volt azonban fiatal, jó házból való úrilány, budai polgár, magántanuló, tehetséges kislány a zongoránál, aki sohasem feledte első kerületi gyökereit. Aki mégis egy kicsit szomorú volt, ha gyermekkoráról beszélt. Jó neked – mondta –, mert olyan sok szépet tudsz elmondani, leírni diákkorodról, nekem hiányzik ez. Igazságos volt-e szüleihez, vagy sem, nem tudom, mindketten betartottuk a diszkréciónak szabályait. Abban a korban, amikor az ember maga is szülővé válik, jól tudja, hogy gyermekei – joggal vagy anélkül – sok mindent számon kérhetnek tőle. A konszolidált családi életet biztosí-

tani akaró apa munkacentrikusságától kezdve a sors kikezdéseitől fáradt anya narkotikumhoz fordulásáig. Nekem is voltak történeteim, valamit én is elmondtam a gondjaimról, de talán könnyebben értelmeztem a múltat, és sokat számít az adott személyiségtípus is.

Eljött a választás ideje. Éva nem volt érzéketlen a másik nem iránt, azonban a rá jellemző józansággal mérte fel helyzetét, s lett a szociális missziótársulat margit-ligeti házának boldog novíciája. Neki kellene elmondania, hogyan járkált a kertben, imádkozott emeleti szobájában, hogyan készült fel a rászorulók segítésére. De hogy élete szép napjait töltötte ott, az biztos, mert ha évente kétszer-háromszor beszámoltam neki arról, hogy arra járva láttam a romos vagy felújítás előtt álló házat, akkor megelégnék, és kérdezett és mesélt. Az ember nem szokott vonzódni boldogtalansága színhelyeihez. Ebből a házból indult el egy fegyelmezett, fáradhatatlan életre. Kisportolt apáca volt rendi ruha nélkül is, aki mindvégig hűséges maradt örökfogadalmához. Lehet, hogy ez a szó nem hangzik jól manapság, de ő vállalta, vallotta, erőt kapott tőle. A fogadalom ugyanis nem szolgálalkúséget jelentett neki, hanem szigorú életrendet, munkát, ismételt döntéseket a keskenyebb utak irányában.

A tényfeltáró emlékezések sokat előhozhatnak a homályban, névtelenségben megvalósított teljesítményéből. Meg lehet becsülni, hány millió betűt ütött le táskairógépén a Bokor ismert irodalmának előállítására, de nincs statisztika arról, hány leütést produkált barátai számára különféle kutyafülek és jegyzetek tisztába tevése által. Hányszor próbáltam rávenni arra, hogy tisztességes honoráriumért gépeljen le nekem valamit, és kezdjen a pénzzel, amit akar. Ilyenkor átható pillantást vetett rám, hiszen tudnom kellett volna, hogy nem lehet előhozakodni ilyen ötletekkel. Kinomban magam gépeltem le a szövegemet, mert én is voltam olyan öntudatos, hogy ingyen munkát nem rendelek meg. Kinomban, mondom, mert bárki kipróbálhatja, mit jelent legépelni egy 58×60-as tükröt, tíz egyszerre befűzött papírra úgy, hogy az utolsó példány is olvasható legyen még a nem túl jó szemnek is. Két oldal után

már fáj a hátam, valószínűleg a rossz tartásom miatt. Hogy ő hogyan érezte magát 200–300 oldal után az év végi hajrá idején, nem tudom, nem nyilatkozott. Arra viszont emlékszem, hogy egyszer, a karácsonyi füzetek elkészülte után, valami okból este fél kilenckor kerestem fel Breznó-közi albérletében. Nem ő nyitott ajtót, így majdnem váratlanul léptem be a szobájába. Éva a szoba közepén állt, kezében egy nagy kalapáccsal. Én hulla voltam, ő tetterősen mért csapásokat az összerakott papírlapokra, hogy fűzötté alakíthassa őket. Saját karácsonyi ajándékaként, saját közösségei részére. Ma is élesen látom az akkori jelenetet.

A molekuláris biológia korszakában új dolgokat figyelünk és értünk meg. Az erős igénybevételt jelentő évek során nem mindig néztük meg alaposabban a mellettünk dolgozó barátot. Nem vettük észre azokat az apró réseket, amelyeken át bepillantva világosabbá, értékelhetőbbé, magyarázhatóbbá vált volna a másik személyisége, cselekedetei. Éva megértéséhez is csak az utóbbi néhány évben jutottam közelebb, amikor megtudtam, hogy ez a polgárlány milyen jó elődöket mondhatott magáénak. Nagypapa a hazai erdészeti kutatás megteremtője, nemzetközi hírnévű tudós, főiskolai tanár, neves szakíró volt. Nevét a mátrafüredi erdészeti és vadgazdálkodási szakiskola homlokzatán olvashatjuk, a parkban áll az emlékműve, Lillafüred mellett, Felsőháromban pedig táblával megjelölt szülőháza. Nagypapa anyai nagybátyját, Herman Ottót, nem kell bemutatni a hazai természettudósokat valamelyest is ismerő embernek. E leány tehát tudósok szellemi örökségét mondhatta magáénak, olyanokét, akik életüket szentelték szakterületük művelésének. Minden genetikus alapja meglelt volna ahhoz, hogy mutatós világi karriert fusson be. A karrier, persze, meglelt, csak nem látványos módon. Ha az utókor példaképek után fog keresgélni, akkor kiáshatja majd az ő életét is a történelem díszletei közül. Valójában nem jó a díszlet szó, mert ami itt végbement az ő életében, az minden volt, csak nem díszlet. Ne törődjünk azonban a múlt csepülésével, inkább arra figyeljünk, hogy egy kivételesen célratörő egyéniség fontos feladatot talált az ir-

galom gyakorlásában, majd hamarosan a közösségépítésben, és ezt halatlan intenzitással művelni kezdte. Azon a helyen, ahol szükség volt a munkásra. Nem volt finnyás. Lehet, hogy úrinőnek született, de élete végéig szolgált. Ebben a keményen dolgozó szolgálta-szerepben egyesíteni tudta ősei örökségét a kor feladatai által megkívánt kvalitásokkal. Tudott szerény lenni, mint a fényes Karácsony ünnepe mellett meghúzódó, általában elfelejtett Éva-nap.

Jó ítélőerővel, ízléssel tudott különbséget tenni eszmék és próféták között. Igen, érteni és megkülönböztetni eszméket, tanításokat, hiteket és embereket – ez volt elmúlt századunk nem kis feladata. Embert megpróbáló munka volt eljutni a hagyományosan csiszolt teológiai tételektől – amelyek alapján egy mai pápát eretneknek is lehetne mondani – korunk letisztult, a főparancsra épülő egyetemes nézőpontjáiig. Jó irányba menni, de nem túl gyorsan rohanni, a gondolkodás dicséretes erénye lett. Éva társunk volt ebben a gondolkodásban. El tudott szakadni a szüklátókörűségtől, az engedelmes gondolatlanúság oltalmát ígérő nyugalmától, vállalta élete végéig a bizonyosság és bizonytalanság kettősségét. Nem volt könnyű megválni a szép mítoszoktól, hiszen nemzedékünk ezek gyermekkori, kitörölhetetlen imprintingjével vágott neki a kemény éveknél. Nagyon fájt megszabadulni tőlük, még ha a lelkiismeret hangja mondta is, hogy így kell történnie. Hányszor nézett rám értően, és mégis szomorúan, amikor egy-egy újabb művet olvasta! „A régi írásaidat szeretem, a maiakat csak értem” – mondta, s tudom, hogy ilyenkor az egykori „Annavölgyi emlék”-re gondolt. Szavait komolyan kellett venni, mert a tíz ujjában volt az egész bokorirodalom, s tudott minden, figyelmet érdemlő közleményről. „Olvastad?” – kérdezte egy új Mérleg-cikkről, s elég gyakran kellett azt mondanom: „Még nem.” Szerette a célt mutató, határozott írásokat, de kedves volt neki Gyökössy gyógyító lélektana, Vanier gondoskodó szeretete. Ne felejtjük el, szociális nővérek indult, s mindig voltak az életében egészségileg, anyagilag hátrányos helyzetű emberek. Gondja volt rájuk, támogatta őket, közbenjárt értük. Megbeszélte velünk a helyzetüket, hogy helyesebben dönthessen bonyolult esetekben. Azok közé tartozott, akiknek életeleme a másokról gondoskodás.

Apropó, szociális nővér. Eddigi emberéletem útjának pontosan a felén Mme Gibory Rousselet utcai konyhájában ültem.

Az idős nő egyszerű ebédet készített kettőnknek. Ő sem volt sokkal korosabb, mint az akkori Éva, s bár a Saint-Jean-de-Luz-i tengerészek ivadékaiként – a tengerészek sajátos közösséget alkotnak a francia társadalomban – más karakterű volt, mint egy első kerületi pesti nő, de teljesen egy volt vele a másokkal törődésben. Jeanne az „Assistance sociale”-nak dolgozott világi keretben, jezsuita szellemiséggel. Érdekelte a szemléletmódja, ezért megkérdeztem tőle, hogyan tud egy nő, család nélkül, kiegyensúlyozottan élni a nagyváros forgatagában. Válasza nagyon érett volt: harmonikusan lehet élni a nemiségről lemondva is, de sokszor hiányzik az a másik látásmód, amivel egy férfi nézi ugyanazt a helyzetet. A tanácsra lehet szükség, amivel a másik nem megítéli a dolgokat. Éva ugyanígy lehetett, s tudatosan formálta az életét. Volt lelki vezetője, hiszen ez hozzátartozott a Bokor szellemiségéhez, de ha szükségét érezte, támaszkodott borkorbeli családokra vagy nem családos férfiak véleményére is. Ezekben a beszélgetésekben saját közösségeinek személyes problémáitól kezdve, teológiai kérdéseken át akár anyagi gondjaiig minden szóba került. Egészen biztos, hogy tudatosan ápolta közösségi kapcsolatait fontos megtartó erőt jelentettek neki, amikor az anyaház oltalmától megfosztva, de a női szerzetesrendek tagjaira általában leselkedő komplexusoktól védve, a profán világban kellett élnie. Nem lett cserépbe ültetett virág, övé volt az egész mező.

A profán világot mondtam, és nem hangsúlyoztam a politikai viharok kemény megpróbáltatásait. Két oka van. Az egyik az, hogy a hozzá hasonló alkati emberek jobban viselik az ellenáramokat, mint az állóvizet. A pontosan látott cél és a feltétlen odaadottság akkor is megóvjá az elkötelezett embert, ha egyébként reszket a félelemtől, és nagyot nyel, amikor azt hazudja, hogy az írógépét bedobta a Dunába. A börtönben ülő ember tudja, hogy igaz dolgot művel, és azt is tudja, hogy imádkoznak érte, akár kívül, akár belül. Új helyzetben ismeri fel az eszmének odaadottság erényét, mert látja, hogy a lelkiismeretnek engedelmessé más gondolkodású embereknek is tulajdona, s Demény Verában vagy Rajkné Földi Júliában ilyen nőket láthatott. Tegyük hozzá, hogy az irgalom gyakorlását nem korlátozzák a rácsok, téttlenségre semmi ok.

Innen ered a másik szempont. A cselekvő ember legfeljebb munkálkodása színtereiben lát különbségeket, de abban nem, hogy mindig tenni kell a teendőit. Éva protagonista volt,

rendkívül célratörő. Tudta feledni a múltat, mert előtte volt a jövő, s nem kívánta a kiengesztelhetetlen, a bocsánatot követelő mártír szerepét játszani. A történelem igazságosztó ítéletét másra bízta, neki dolga volt Csepel-szigeti barátnői között. Szatyrával megjelent Budapest minden kerületében, Vácon, Móron, Debrecenben, Bányán, Nőtincsen, Nagyoroszbán, Pécelen és Jászberényben – félek, ki fog rám megharagudni azok közül, akiket kihagytam. Naptári bejegyzései túléltek őt, ott sorakoznak azok nevei, akiket már nem fog feltelefonálni.

Örökmozgó volt, gyakran fegyelmetlenül közlekedett. Szemrehányásaim ellenére rendszeresen átbukdácsolt a soroksári HÉV sínein a Grassalkovics-utcánál. Csak később és vonakodva ismerte be, ha valahol elesett. Egy éve még tízméterenkint álltunk meg kifulladásra az utcán, de ott akart lenni egy neki kedves társa rekvimén.

Szervező tehetség volt. Pontokba foglalt minden részletet, minden időpontot, mozgósította a szereplőket. Sokszor tette ezt életében sikerrel. Egyben volt sikertelen: nem volt ún. tápláló közössége. Hogyan lehetséges ez? – kérdezheti valaki. Maradjunk abban, hogy ami van, az lehetséges is, és ha az igaz történetírás érdekében megállapítjuk ezt, akkor vegyük figyelembe, hogy kilencven év alatt, háborúk és forradalmak és börtönök és újakezdések során létrejöhetnek olyan kivételek, amelyek erősítik a tudott szabályt. A jézusi közösségépítés nem gépies, falanszterszerű valami, nem lehet akárkit, akármikor, bármilyen körülmények között, akárhová beépíteni. Éva erős, határozott ember volt, ismerte erényeit. Időnkint túlbuzgó volt, ilyenkor keresztsbe kellett tenni neki. Tudta, hogy elfogadjuk úgy, amint van, de ha kell, ellene mondtunk törekvéseinek. Hosszú évek során szerette volna alapközösséggé alakítani imádkozó-elmélkedő közösségünket. Itt vallom be nyilvánosan, hogy tudatosan ellene dolgoztam, nehogy eltérjünk építkezésünk alapelveitől. Valószínűleg ő is tudta, mit művelek, valószínűleg sokszor sóhajtozott, amikor látta, hogy nem engedem, hogy átlépjünk bizonyos határokat, de realista volt, mint mindig, napirendre tudott térni a lehetőségek meg nem valósulása felett. Igyekezett, s ha nem sikerült valami, megpróbálta újakezdeni. Azt is el tudta végezni magában, hogy megbocsássuk kis zsarnokságait.

Eadem mutata resurgo – íratta sírkövére a szállóigét Jacob Bernoulli. Amikor Éva életén gondolkodom, azt keresem, hogy mi volt benne az az

örök azonosság, ami újból és újból megmutatkozott. Igen, azt reméljük, hogy egy más életben, önmagunkhoz hűen s mégis másként folytatjuk azt, amit elkezdünk. Híveid élete nem szűnik meg, csak átalakul – énekeljük a gyászmise ünnepi énekében. Jó, de mielőtt sor kerülhetne erre, még sokszor vagyunk másként ugyanazok. Ebben az újra és újra felbukkanó azonosságban mutatkozik meg fiatalságunk, azokban a tulajdonságainkban, amelyekben – úgy látszik – nem fog az idő. Sokat lehetne beszélni a kitartó munkában, a kapcsolatépítésben, az imádságban, a tanulásban megvalósuló azonosságáról, mégis, hadd mondjam azt, hogy Éva fiatal maradt abban is, hogy megőrizte humorérzékét. A Vácra futó autót gyakorta szétvetni látszott az a hatalmas jókedv, viccgártás, amelynek részese és – természetesen – időnkint céltáblája volt. Ebben a légkörben nevetve tudta fogadni vagy visszautasítani ifjabb barátói helyretevéseit is, mert érezte szeretetüket. Gyerekesen kíváncsiskodott, csipkelődött, mindnyájunk élvezetére. Tudta, hogy időnkint borsot tört az orrunk alá, amit megfelelően viszonzottunk is, de hát az életnek attól van íze, hogy ezt tesszük. A bors nem táplálék, rajta megélni nem lehet, de a jó konyhában megvan a megfelelő helye.

Ha szerencsénk van, írásművünk egyszer csak önálló életre kel, s már maga írja önmagát. Lám, rábukkanunk a kíváncsiságra, s ezzel egy igen általános, mély emberi vonásra, amely Évának is sajátja volt. A kíváncsiság vezet, amikor meg akarjuk ismerni, be akarjuk fogadni világunkat. Megismerni mindent, az élettelenről az élőig, az erdők fától barátaink társaságáig. Bepillantani abba a fizikán túli világba, amit vallási gondolkodók tárnak elénk. Éva látását és feleletét őrzi gondosan és folyamatosan írt feljegyzései, lelki naplói, teológiai feljegyzetei. Anyagba öltözött állandóság, anyagba épült lelkiség. Sajátos, rá jellemző görcsös betűk jelsorozata, benne a napok története, egy lélek reflexiói, vágyai, sóhajtásai, imába foglalt kérései.

Nehéz életrajzot írni, nehéz elhajózni a puritán tárgyilagosság és a bizalmasodó jólétesültség szikláira között. Ráadásul az emlékezés is kiteszi magát mind a tévedésnek, mind a lepleződésnek, hiszen az írás róla is beszél. Az emlékezés interaktív, élő

kapcsolat két személy között, még ha az egyiket nem látjuk is. Vajon kiről írok, ki jelenik meg láthatóan a láthatatlanból? Milyen kép takarja eltávozott barátom alakját? Ki az a személy, aki formát – esetleg más formát – ölt, miközben térben és időben távozik? Mivel magyarázom, hogy amikor Éváról beszélek, akkor nem egy idős nővér jelenik meg előttem, pedig megjelenhetne az is, amint utolsó találkozásunk estéjén ül beázott szobáját helyettesítő ideiglenes lakhelyén, vagy nehezen járva igyekszik előttem, hogy megmutassa az anyaház kápolnáját. Nemcsak sajátmagában változott meg az élete, hanem számomra is új emberré vált? Mi mozog a lelmem mélyén, hogy amikor róla írok, nem korábbi fényképeit nézem, hanem a fiatal de Beauvoir-ét, amint szorgalmasan ír a térdére fektetett füzetbe? Mi ez, honnan az egész? Tényleg elragadott az írás lendülete, vagy van egy titokzatos összefüggés személyek között? Jobban kifejezem Éva lényét, ha egy másik, ugyanolyan öntudatos – mert nagy egyéniségek mellett is önállóan maradt – fiatal értelmiségi nővel hasonlítom össze? Jobban kitűnik így, hogy egyszer minden fiatal lány útnak indul, hogy eszméljen életre, világra, Istenre, és megkezdi a válaszdást a létezés kérdéseire. Így vagy úgy, sorokat írva jegyzetfüzetekbe, hogy majd Isten elbírálja a döntései sorából kinőtt személységét. Éva életútja tanúsítja, hogy merre döntött, milyen küzdelmek között írta újra, napról-napra, az életét, gondolati és cselekvésbeli hűségben önmagához. Az égből nézve nincs különbség a titokzatossággal, a tükör vagy a barlangfal homályában megjelenő valóságképpel küzdő emberek között. Mindegyik egyformán nagyszerű, a laikus és a fogadalmas nővér, a maga bátorságában és lankadatlan munkájában. Az országhatárok nem lényeges különbségek.

Kapukat tartunk nyitva és kapukat tartunk zárva. Lelki életünk lélektani élet is, mindenki tudja. Valameddig megközelíthetjük egymást, s valahol meg kell állnunk, mert azon túl egy érzékeny világ következik, ahova nincs jogunk bekíváncsiskodni. Egy nyitott kapun át zene szűrődik ki. Éva világhoz hozzátartozott a zene. Aktív műveléséről fiatalon lemondott, de belső életében mindig szüksége volt rá. Sokan nem tudták, mert ha hosszú éveken át egyetlen fontos ügyre összpön-

tosítunk, észrevétlen maradhatnak érdeklődésünk, képességeink egyéb irányai. Éva nem volt közismert hangversenylátogató, egyre kevésbé tehetne volna meg, de szüksége volt a zenére, hogy harmóniában élhesse napjait. A Bartók rádió volt hűséges társa, s egyben oltalmazója a napi híradások értéktelenségeivel szemben. Kereste a műzsák társaságát, hogy ne kelljen hallgatnia a hatalmi harcok mindennapos fégyvercsörgését. Az erőszak csatái még csak nem is változnak, mindig ugyanazok.

Szeretném, ha szeretnének. Valahol egy kapu mögött, rejtve, nagyon vágyott a szeretetre. Munkája alapján minden joga megvolt arra, hogy várhassa a százannyt, ha már méricskél-ni kezdjük a dolgokat. Valamit vissza is adtunk neki. Nem tudom, hogyan alakult a saját mérlegem. Gondjaim vannak, még ha magyarázni tudom is a bizonyítványomat. Való igaz, hogy csak idő múltával vesszük észre nyersességünket, közömbösségünket, nagyvonalúságunkat, amit jó lett volna megspórolni, mert nem tudjuk, mikor okoz fájdalmat időhiányunk, elfoglaltságaink, okos helyzetmegítélésünk. Sajnos, az ember hajlamos arra, hogy az utólagos részvét virágaival leplezze a kellő időben meg nem adott szeretetét. Tudjuk, hogy a józan, bölcsnek tűnő szeretetnél többet ér egy nem indokolt, spontán cselekedet. Az a fajta szeretet, amit meg sem érdemeltünk, amiért nem tettünk semmit, amely olyan, mint a Nap sugara, szüleink gondoskodása, érdemtelen önmagunkért, szeretetük bőségéből. Talán ezért is emlékezett oly szívesen az utolsó évek mátrafüredi óráira, a tanári kar szeretetére, az öt kísérő Pádár Sándorral folytatott beszélgetéseire, a nagyapja emlékére rendezett vándorlás szervezőinek neki dedikált füzetére.

Tudatosan készült elmenetelére. Rendezte papírjait, összerakta füzetét, elajándékozta könyveit. Egy hónap múlva nem élt. Nem félt a haláltól, de szerette volna elkerülni a légszomj gyötrelmeit. Nagyon megérthető. Szétszórt poraival még új barátokat teremtett abban a kis csapatban, amely elgondolkodva indult haza a zebegényi Duna-partról a decemberi szürke, komoly alkonyatban.

Vajon átfutott-e rajta egy titokzatos sejtés, amikor utoljára zárta el a Bartók rádió zenéjét?

Merza József

ELŐFIZETÉS!

Tisztelettel kérjük Olvasóinkat, hogy **2005. január 31-ig** újítsák meg előfizetésüket. Az egyes számok ára 200,- Ft lesz, az éves előfizetés **1200,- Ft**, illetve annak, aki postán kéri, a **postaköltséggel együtt 2000,- Ft**. Többletbefizetéseket vagy adományokat szívesen elfogadunk. Kérjük, hogy az utalvány címzésében Kovács László és az „Érted vagyok” nevét egyaránt tüntessék föl.